

ELS RECTORS TARRAGONINS DEL SEGLE XVIII COM A PROMOTORS, GESTORS I CONSTRUCTORS DE LES SEVES ABADIES

ANNA ISABEL SERRA I MASDEU

INTRODUCCIÓ

En aquest estudi, s'hi treballa l'abadia com a objectiu arquitectònic dels seus rectors i la contínua preocupació d'aquests eclesiàstics a l'hora de tenir el seu habitatge en bones condicions. No es vol aprofundir en les activitats pròpies dels rectors, sinó que es pretén descobrir el paper que van tenir aquests religiosos de l'arxidiòcesi de Tarragona en el transcurs del segle XVIII a l'hora d'enfrontar-se amb els problemes constructius que els van presentar les seves residències, conegudes com a «abadies». Aquestes cases els solien proporcionar un altre tipus de problemes més distants dels propis del seu ofici; les residències havien estat ja habitades pels antecessors des de molt temps abans o bé el seu estat de conservació els obligava a prendre decisions ràpides i contundents sobre si calia emprendre reformes de poca consideració o aixecar un edifici de nova planta. Els rectors, acostumats a opinar sobre certs aspectes artístics, també tindrien veu i vot en els àmbits més lligats a la part constructiva de les seves cases.¹

1. Les abadies es designaven així amb independència del càrrec eclesiàstic de l'ocupant, ja fos prior, rector, vicari, etc. Vegeu Eugeni PEREA, *Església i societat a*

Així es vol valorar quin era aquest nou paper com a promotors de la seva casa rectoral i alhora indagar quina devia ser la postura dels feligresos que els acollien als seus pobles a l'hora de col·laborar a pagar totalment o parcialment les obres a través de testimonis documentals.² Però demanar diners als parroquians o a les cases del comú acabava amb discrepàncies contínues. Així, les baralles amb els veïns podien durar anys si el rector i els habitants del lloc iniciaven plets originats pel finançament de les despeses de les obres de les abadies.³

l'Arxidiòcesi de Tarragona durant el segle XVIII. Un estudi a través de les Visites Pastorals, Diputació de Tarragona, Tarragona, 2000, p. 494.

2. Aquest article en complementa un altre dedicat a la construcció de les cases rectorals, a les terres tarragonines titulat «La construcció d'abadies i esglésies parroquials tarragonines a finals del segle XVIII: nexes econòmics, arquitectònics i socials», publicat dins el *Butlletí de la Reial Acadèmia de Belles Arts de Sant Jordi*, Barcelona, núm. XVII-XVIII, 2013, en el qual es va exposar la relació que tenien els rectors amb la construcció de les abadies. En l'aixecament d'aquestes cases rectorals, hi va tenir un gran pes l'aplicació dels guanys procedents de vinyes, olivers i cultius en general d'un segle que va ser realment expansiu pel que fa a la colonització agrícola. A les terres tarragonines, s'hi van aixecar esglésies parroquials que incorporaven als seus contractes la construcció d'una nova abadia que havien de pagar els fidels dels seus beneficis. És clar que tenir unes bones rendes per part dels rectors ajudava a refer aquests edificis, sovint poc valorats per les autoritats en general. El reflex d'aquella embranzida econòmica es va materialitzar a l'art d'una manera ferma, decidida i sense complexos. A l'hora de modificar-les, les abadies van rebre la mateixa consideració que la resta d'habitatges dels pobles tarragonins. Alguns edificis van tenir la sort de ser guarnits exteriorment amb esgrafats, com ara els d'Alió o Barberà de la Conca.

Aquest article i el ja citat parteixen de la meua tesi doctoral dedicada a l'arquitectura religiosa parroquial del final del segle XVIII a l'arxidiòcesi tarragonina. Tots dos volen ser dues línies que complementin l'àmbit de la construcció barroca iniciat llavors i ara destinat a entendre millor els vincles de les obres de les esglésies amb les de les abadies i, si s'ha localitzat, com dirigien aquestes obres els rectors que les vivien en primera persona.

3. El moviment constructiu existent en els darrers anys del segle XVIII a terres tarragonines fou realment sorprenent. D'un conjunt de 110 pobles, el 59% de l'àmbit diocesà, el 47'27% pertanyia a esglésies construïdes de nova planta, el 37'27% acaben les obres de les seves esglésies en aquells moments i el 13'63% es destina a la construcció de noves ermites. Vegeu Eugeni PEREA, «La reforma en directe: visites canòniques del segle XVIII», p. 133. La bona producció de la terra i de certs cultius va afavorir la construcció d'edificis religiosos i d'obres artístiques en general.

DRETS I DEURES PARROQUIALS

Els vincles entre els rectors i la bona conservació de les seves abadies o allotjaments són força antics i apareixen en les normatives de les tasques que calia que executés el rector. Sobre la manutenció dels rectors, com recollia M. Ros, el qual cercà les arrels sagrades de l'establiment econòmic dels delmes en una cita bíblica que justificava aquesta despesa, trobà que Moisès va imposar als jueus l'obligació de pagar-los per alimentar els ministres del santuari.⁴

L'historiador L. Monjas precisava que en les visites pastorals medievals «des de l'expansió de la pesta de 1348 a fins l'arribada del Concili de Trento» es preguntava al rector sobre l'estat i comportament de la feligresia. S'indagava quin era la situació de la parròquia, rector, absolució general i missa, tabernacle, sants olis, fonts baptismals, altar major, altars laterals (beneficiats, objectes litúrgics, vestits, llibres, làmpades) i als fidels se'ls consultava sobre el rector i la rectoria.⁵ Aquesta segona part no sempre es duia a terme.

Un dels deures dels rectors era, ja al segle xv, quan el bisbe i els seus acompanyants feien les visites pastorals fora de Barcelona, acollir-los a casa seva.⁶ A l'hora de menjar, el dret es reservava al visitador, l'escrivà, els clergues i el majordom, els quals havien de tenir un àpat preparat a casa del rector. Als segles xiv i xv es vigilava que els rectors residissin habitualment a les seves abadies. De no ser així, les conseqüències no eren gens favorables per al conjunt de la parròquia i els seus béns: els fidels morien sense confessar-se i

4. Ros, M. *Historia de las rentas de la iglesia de España desde su fundación hasta el siglo presente*, Imprenta de la Viuda de Ibarra, Madrid 1793, p. 188. La cita correspon a *Levit.* 27. V. 30, número 18 v. 21 i 28. Per al vincle de la fiscalitat parroquial és també molt útil el llibre d'Antoine FOLLAIN «*L'Argent des Villages. Comptabilités paroissiales et communales. Fiscalité Locale du XIIIe au XVIIIe siècle*», dins *Actes du colloque d'Angers* (30-31 octubre 1998), Association d'Histoire des Sociétés Rurales, Rennes, 2003.

5. MONJAS MANSO, Lluís. «Les visites pastorals: de l'època medieval a la vigília del Concili de Trento», dins, Joaquim Maria PUIGVERT, ed. et al., *Les Visites Pastorals. Dels orígens medievals a l'època contemporània*, CCG Edicions, Girona 2003, p. 61.

6. Els àpats també requeien a la família que enterrava algun dels seus membres amb l'assistència de nombrosos religiosos; si no ho pagava ella, li tocava el rector. Vegeu Joaquim Maria PUIGVERT ed. et al. *Les Visites Pastorals*, p. 240.

sense fer testament i les cases rectorals a poc a poc s'anaven abandonant.⁷

Els rectors havien prestat, en època medieval, una especial atenció a l'hora d'esbrinar si, per exemple, rebien diners dels seus antecessors destinats a les reparacions de les cases i aquell fet no s'havia complert. Així es desprèn d'un qüestionari de 1435 corresponent a la visita pastoral de la província de la Tarraconense.⁸

A banda, el rector havia de residir, segons els *Decretos sinodales de la archidiócesis de Tarragona* (sense data), en un lloc fix a fi de trobar-lo fàcilment en cas de necessitat espiritual per als fidels. De fet, es prohibia que el religiós abandonés casa seva i anés a viure amb laics. I si no tenia casa rectoral, havia d'instal·lar-se vora de l'església per a atendre correctament els parroquians. A més, s'obligava als rectors a reparar els seus habitatges si amenaçaven ruïna, altrament havien de pagar 5 lliures com a multa. Si el rector moria, havien de ser els seus familiars els que havien de fer les obres. El rector entrant podia cridar professionals de la construcció per a visurar el que fos necessari per a deixar en bones condicions el que no havia fet el seu antecessor en aquell càrrec. El rector que arribava de nou no podia tocar res dels mobles col·locats per l'anterior inquilí de la casa rectoral. De fer-ho, les normes indicaven que seria castigat amb pena d'excomunió.⁹

Els rectors tenien un paper determinant a l'hora de gestionar, iniciar i valorar la renovació de les seves cases. En arribar a la seva nova parròquia potser podien disposar d'una habitació o d'una residència, cosa que depenia especialment del nombre d'habitants del lloc, de la tipologia de la rectoria i de les rendes que allí rebria, entre altres.¹⁰

7. MARTI BONET, Josep Maria. *La parròquia. Història, evolució i vida*, Facultat de Teologia de Catalunya, Barcelona, 2007, p. 66.

8. MONJAS MANSO, Lluís. *La reforma eclesiàstica i religiosa de la província eclesiàstica tarraconense al llarg de la baixa Edat Mitjana a través dels qüestionaris de Visita Pastoral*, Fundació Noguera, Barcelona, 2008, p. 227.

9. AHAT (Arxiu Històric Arxidiocesà de Tarragona). *Sínodos*, s/d, fol. 20v-21r.

10. Encara que el poble d'Aguiló no pertanyés a l'arxidiòcesi tarragonina al segle XVIII, sí que hi limitava a través de la comarca de la Segarra. L'interès per aquest lloc radica en el coneixement de la detallada relació de les rendes que havia de rebre el seu rector, Ramon Vinuales, el 1799. En una «Relació individual de las rendas, drets, y pertinencias expectan, y reb (ell) axis de Delmes y Primicias, com y

Era habitual que en els contractes de les esglésies parroquials del segle XVIII, segons fossin la riquesa i possibilitats econòmiques dels habitants s'oferís la construcció del temple parroquial i de l'abadia.

La tasca d'aquests eclesiàstics també era examinada en les Visites Pastorals. Per exemple, E. Perea va recollir els principals problemes sorgits amb els rectors gràcies a un rigorós anàlisi de les Visites Pastorals del segle XVIII tarragoní. Les principals queixes que els visitadors manifestaven radicaven en els punts següents: ¹¹ llibres i arxius (20 %), obres i infraestructures (19'38 %), economia de la parròquia (19'07 %), servei litúrgic (16'92 %), clergues (12'30 %), poble (9'23 %) i altres (3'07 %).¹² Les obres, doncs, hi tenien un pes prou destacable. De fet, es presenten com un dels principals problemes a resoldre.

RECTORIES NUTUALS I VICARIES PERPÈTUES COM A PROPULSORES DE NOVES ABADIES

La preocupació per centralitzar la residència dels rectors als pobles de l'arxidiòcesi tarragonina es manifestava ja al segle XVI, tema molt ben documentat pel canonge M. M. Fuentes. El 23 d'abril de 1540, el

també del eventual», estudiada per Valentí Gual Vilà (vegeu el seu treball «Drets del rector d'Aguiló el 1799», dins *La Segarra*, núm. 173, 1994, p. 18), s'hi anoten els seus registres anuals. Per una banda les terres de la rectoria li aportaven 5 quarteres de blat amb un total de 75 sous cadascuna. La primícia (la part dels primers fruits de l'any destinada a l'església) procedent del blat, civada, espelta i avena, llegums, vi i llana) seria de 58 quarteres de cereals. Les primícies es transformaven en 170 lliures i 10 sous. L'entrada de delmes era de blat, civada, espelta i llegums que sumats es traduïen en 6.490 sous. A més a més el rector recaptava la part corresponent a les misses fetes a 4 lliures i 10 sous cadascuna. Del plat de les Ànimes entraven en els seus comptes 25 lliures i d'una de les seves obligacions anomenada: «sepulturas, lapidas, majorias y oblacions, 10 libras». L'autor de l'anàlisi de l'article dedicat a aquest rector conclou que les rendes derivades dels beneficis de la terra eren sis vegades més grans que les que rebia de les seves obligacions religioses.

11. PEREA, Eugeni, *Op. cit.*, 2003, p. 121.

12. PEREA, Eugeni, *Op. cit.*, 2003, p. 134. La complicada o escassa participació dels rectors a la direcció i implicació de les obres que calia fer a les seves parròquies va ser un assumpte a seguir en l'àmbit del finançament de conferències eclesiàstiques com les esdevingudes a terres gironines, com el conegut *Super statu sacerdotali et pastoralis* (1718-1778), on es va debatre la responsabilitat de les obres.

cardenal Doria havia alliberat als rectors i vicaris del donatiu que havien de respectar en realitzar la primera visita l'arquebisbe a les seves parròquies. El 1565, l'arquebisbe Loaces va redactar un decret sobre la residència dels rectors a les seves parròquies i el 1574 el cardenal Cervantes dictava unes ordenances sobre el seu bon govern.¹³

Un dels punts forts de cara a la creació de noves rectories a l'arxidiòcesi tarragonina radica en la creació de vicaries. Ja al segle XVI es va anar acordant gradualment la creació de vicaries en llocs on no n'hi havia, com a Maspujols, que depenia de l'Aleixar. El papa Pius V va permetre, el 1566, disposar d'un vicari natural a Bràfim en separar-lo de Vilabella. El 1573, el cardenal Cervantes va separar diverses esglésies: la d'Almoster, de Reus; les de la Riera, Montoliu i Ardenya, de Tamarit, i els concedí un vicari propi.¹⁴ I la de la Canonja va deixar de dependre de la catedral i ho faria del poble veí Masricard, encara que dos segles després, com ja es veurà, els problemes entre ambdós nuclis encarano estaven resolts.

Els arquebisbes es van adonar de la gran necessitat que hi havia de dotar els pobles amb poca població o amb un continu creixement demogràfic de l'establiment d'un vicari que els ajudés de manera fixa. El 1579, l'arquebisbe Antoni Agustí va segregar Puigpelat de Vallmoll i el va unir a Alió. El 1591, l'arquebisbe Terés va permetre als feligresos de la Riba (llavors depenent de Vilaverd) disposar d'una pila baptismal.¹⁵

El 1772, es va crear un Pla de Vicaries que va convertir en perpètuas un bon nombre d'esglésies tarragonines:¹⁶ la Morera,

13. FUENTES GASÓ, Manuel Maria. «De la memòria de Sant Fructuós al triomf de Santa Tecla. L'església de Tarragona del segle III al XVIII», dins *AADD. Pallium*. Diputació de Tarragona, Tarragona 1992, p. 41.

14. *Ibidem*.

15. *Ibidem*.

16. FUENTES GASSÓ, Manuel Maria, «De la memòria de Santa Fructuós al triomf de Santa Tecla», p. 41. A banda, diu l'autor, es van establir com a vicaries mutuals les esglésies de Picamoixons, Fontscaldes i Masmolets, Prenafeta i Miramar, Lilla, el Codony, la Pobla de Mafumet, la Nou de Gaià, Vilella Alta, Duesaigües, Arbolí, Argilaga, Bellmunt del Priorat, Ollés, la Mussara, Nulles i Casafort i Esblada. Gassó indica que a més a més foren redotades les rectories de Vilaverd amb la Riba, Capafonts amb la Febró, Mont-ral amb Farena, Pradell amb la Torre de Fontaubella, Cabra amb Fontscaldes, Pobla de Montornés, Alió, Vallespinosa, Senant, Belltall, les Piles, Montbrió de la Marca, els Garidells, Vilanova d'Escornalbou, Poboleda, Vallbona i Rocallaura. P. 44.

Conesa, Pobla de Cérvoles, Raurell, la Masó, el Morell, Fullea, Roda de Berà, Maspujols, la Riera, Virgili i Ardenya, Castellvell, Almoester, Riudecols, Belianes, Alforja i Rojals.

Segons que manava el Concili de Trento, cap estudiant de Teologia podia ser ordenat sacerdot si no tenia una font d'ingressos que li permetés viure dignament. Com exposa C. Maristany, si aquests religiosos un cop havien cantat missa no disposaven de rendes pròpies o no tenien una destinació assegurada o no es podien situar com a rectors a la casa d'un noble o un clergue, farien una vida itinerant¹⁷ molt diferent de la que podien esperar si eren rectors en un lloc fix.¹⁸ E. Perea comenta que també existien certes picaresques a l'hora d'aconseguir una bona destinació econòmica. Algun familiar eclesiàstic o alguna persona en concret podia ser preparada per a ocupar un lloc ja escollit des de l'Arquebisbat mateix a partir de les ternes de promoció.¹⁹ No cal dir que per a triar la seva futura residència els rectors analitzaven bé les rendes que els podrien correspondre. Aquestes rendes, segons que exposa M. Barrio, procedien de béns mobles o immobles (terres, cases, censals, etc.) d'origen dotal, aniversaris i capellanies agregades al seus curats. Els ingressos que arribaven del fruits del delme formaven la base principal de les rendes en la majoria de les parròquies.²⁰ També els pertocaven els «emolumentos adventicios» com eren les ofrenes, drets d'estola i distribucions, que van anar disminuint a mesura que avançava el segle XVII.²¹

17. GARCÍA EGEA, María Teresa. *La visita pastoral a la diòcesi de Tortosa del Bisbe Paholac 1314*, Servei de Publicacions, Diputació de Castelló, Castelló de la Plana, 1993, p. 46.

El cas de la residència dels rectors en un lloc fix i estable dins de la parròquia era un tema d'anàlisi pels bisbes de cara a mantenir una bona atenció espiritual als feligresos i deixaven per escrit el que trobaven a les parròquies a partir de les seves Visites Pastorals a cada nucli. Un dels fets preocupants que va observar el bisbe medieval Francisco de Paholac a la seva visita feta a 83 pobles de la seva diòcesi repartits entre las províncies corresponents a Tarragona, Lleida, Terol i Castelló, els anys 1314, 1315 i 1316 era que en 22 poblacions els rectors no residissin a la parròquia que se'ls havia destinat.

18. MARISTANY, Carles. «El «dietari» del rector de Pradell i altres cinc estudis (s. XVI-XVIII)», dins *Associació d'Estudis Reusencs*, Reus, 2001, p. 15-16.

19. PEREA, 2000, p. 38.

20. BARRIO GOZALO, Maximiliano. *El clero en la España moderna*, CajaSur, Obra Social y Cultural, Córdoba, 2010, p. 192.

21. BARRIO GOZALO, Maximiliano. *El clero en la España moderna*, p. 193.

Els beneficis eclesiàstics, que eren instituïts pels seus fundadors, permetien als rectors obtenir unes rendes a canvi de complir amb diverses obligacions.²² Per a molts d'aquells joves seminaristes, aquells beneficis convertien en estable el seu futur.²³ L'arquebisbe Juan Larió Lanús es va proposar aplicar els Concordats de 1737 i 1753 a l'arxidiòcesi tarragonina. Per una banda, va publicar un decret, l'1 de març de 1768, que reduïa els beneficis i rendes dels clergues de la catedral. Per una altra, el 25 d'abril de 1770 va publicar un altre decret que afectava les poblacions que volien obtenir una vicaria perpètua.

Si una població sol·licitava un vicari nutual, aquest prevere tindria una residència fixa en aquell lloc per a poder prestar una atenció més directa i eficaç als seus feligresos.²⁴ Per exemple, el poble de la Riba va disposar, a partir de 1772, d'un vicari perpetu com a resultat del compromís de la població de proporcionar-li una casa adequada i suficient. Es deixaria que fos escollit per part del rector del poble de Vilaverd, parròquia que llavors depenia de la Riba.²⁵ Les lliures destinades a la seva manutenció arribarien per l'augment de 40 lliures anuals al qual contribuirien la Mensa Arquebisbal i el Duc de Cardona²⁶. El rector de Vilaverd rebia la primícia d'aquell lloc, així com la del poble ja citat, la Riba.²⁷

22. Una destinació amb bones rendes es convertia en un sinònim de prosperitat. Per exemple, el 24 de juny de 1774 a Alforja es constituïa el benefici per a disposar d'un rector de manera perpètua i es marcaven les seves responsabilitats, entre les quals, les de ser elegit per un concurs sinodal, tenir una residència continuada i fixa al poble d'Alforja, administrar els Sants Sacraments i la doctrina als fidels. Per a la seva manutenció es va fixar tota la primícia i el que s'aportava per les retribucions resultants dels drets parroquials i 150 lliures anuals de la comunitat de beneficiats. El rector tindria l'ajuda d'un vicari per tenir cura dels veïns del poble i de les masies, i entre altres, soplujaria al predicador de quaresma i tindria un escolanet (AHAT, Alforja, núm. 11).

23. MARISTANY, Carles. «El «dietari» del rector de Pradell i altres cinc estudis (s. XVI-XVIII)», p. 16.

24. BIGORRA et al., «L'església de sant Nicolau de la Riba. Història i Art en el llarg camí fins al segon centenari», dins *Miscel·lània Ribetana*, núm. 4, la Riba, 1993, p. 34.

25. BIGORRA et al., «L'església de sant Nicolau de la Riba. Història i Art en el llarg camí fins al segon centenari», p. 34. El 5 de febrer de 1772, el rei Carles III aprovava el «Plan, en que se propone el establecimiento de Vicarios perpetuos y nutuales y la redotación de algunos curatos incongruos del Arzobispado de Tarragona según la necesidad y circunstancias de los Pueblos».

El lloc del Milà va demanar el 1778, que a causa de la distància i del mal temps, tenir una vicaria perpètua que la separés de la seva principal, la d'Alcover, atès que llavors depenia del curat del mateix lloc (que tenia cura dels pobles del Rourell, Masó i Milà).²⁸

Era un fet molt evident, perquè que l'arquebisbe Gaspar de Cervantes va demanar el 1572 al vicari d'Alcover Jaume Janer que disposés d'un vicari perpetu al Rourell, Masó i algunes cases anomenades de «Ribarroja» i, evidentment, que tingués una casa al Rourell (ja que comptava amb una població més nombrosa). Al segle XVI, l'arquebisbe va constatar que el curat alcoverenc era un dels més «pingües» del seu domini religiós.

Els habitants de la Riera, Montoliu i Ardenya no podien desplaçar-se a Tamarit per a escoltar la missa, perquè les crescudes del riu Gaià els impedia el pas cap a aquest poble costaner. El rector de Tamarit va decidir situar a Ardenya un vicari per assistir els feligresos de les tres parròquies. A Ardenya, no hi havia casa rectoral ni els suficients recursos econòmics per a dotar-la. L'abadia es va construir finalment a la Riera. El 1776, es va bastir la nova església de la Riera i el 1794 es va fundar una vicaria perpètua del lloc.²⁹

26. BARRIO GOZALO, Maximiliano. *El clero en la España moderna*, p. 193. L'autor exposa que les rendes dels rectors nuls o vicaris depenien d'un benefici simple «servidero», els rectors rebrien altres complements pel seu exercici, que variaven d'un lloc a un altre. Si no hi havia beneficis curats propis rebien un salari convingut amb el bisbe o arquebisbe. Barrio indica que a causa de la diversitat de recursos i situacions acabava amb una gran varietat de rendes. Així considerava que l'arxidiòcesi de Tarragona s'hauria d'incloure entre les riques, com ara els bisbats de Cartagena, Conca, Jaén, Oriola i els arquebisbats de Toledo, València i Saragossa. L'historiador precisa també les grans diferències econòmiques que sorgeixen entre les diòcesis. Quant als beneficis «servideros» simples a Tarragona (vers la meitat del segle XVIII), les rendes eren molt curtes i repercutien en una economia força precària per als beneficiats (BARRIO, 2010, p.196).

27. BIGORRA et al., «L'església de sant Nicolau de la Riba. Història i Art en el llarg camí fins al segon centenari», p. 35-36.

28. AHN (Archivo Histórico Nacional). Legajo 19.676, núm. 17.

29. BLANCH i TORREBADELL, Joan Carles. «La Vicaria de la Riera», dins *Riera dia a dia*, núm. 29, La Riera, 2005, p. 18.

LA SITUACIÓ DE LES CASES RECTORALS

La documentació relativa a l'emplaçament de les noves rectories parla de tantes possibilitats com les que oferia el lloc on s'havia d'aixecar la nova residència. Normalment l'abadia es situava molt a prop de l'església parroquial o del cementiri. A algunes zones del Priorat, certs pobles van pactar amb l'arquebisbe l'ús de les restes de la vella casa rectoral o el terreny que havia d'ocupar (a vegades, també l'espai del cementiri) necessari per a la nova abadia.

Carlo Borromeo va tenir molt present el paper estratègic del lloc on s'havia de construir una església des de tots els àmbits possibles. També va estudiar alguns detalls que, al seu entendre, podien obstaculitzar el bon ús i «decoro» del temple. Així va eliminar els accessos per les parets laterals que tenien algunes esglésies tal com plantejava a les seves *Instrucciones*. Però en canvi, va salvar algunes situacions més peculiars; una d'elles consistia en la unió amb els domicilis dels *ministros* de l'església.³⁰ Per tant, es pot entendre l'obertura en èpoques posteriors de portes sota els cors o murs laterals que limitaven amb les cases rectorals.

El teòric argumentava que els domicilis dels rectors, en especial els episcopals, canònics i parroquials, havien d'estar en algun lloc de l'església, però no units a la seva habitació o als murs aixecats en aquella àrea o distància i «*próximos al sitio de las casas sagradas, como previno el canon del Concilio Cartaginés*». ³¹ També va preveure la construcció d'una habitació per a custodis o sagristans situada al costat de l'església amb la condició, entre d'altres, que no s'obris cap finestra cap a l'interior de l'església i que no hi hagués tampoc cap porta de comunicació.³²

L'habitació del rector tant es podia situar en qualsevol lloc distingit d'un poble com en algun lloc normalment inusual. A Biure, el rector tenia la seva habitació al castell del lloc i no fou sinó fins el 1725 que s'edificaria la rectoria.³³

30. BORROMEIO, Carlo. *Instrucciones de la fábrica y del ajuar eclesiásticos*, Universidad Nacional Autónoma de México, México, 1985, p. XXVIII.

31. BORROMEIO, Carlo. *Instrucciones de la fábrica y del ajuar eclesiásticos*, p. 5.

32. *Ibidem*.

33. GUAL VILÀ, Valentí. «Notes al voltant de l'església parroquial de Biure», dins *La Segarra*, Santa Coloma de Queralt, 1992, núm. 156, p. 28.

Els informes que els administradors de cada poble demanaven als millors mestres de cases coneguts són uns bons subministradors d'informació sobre la situació de les antigues abadies i de l'estat de l'urbanisme que els envoltava. La documentació de la nova església de Vilallonga del Camp, signada el 8 de desembre de 1795, precisa que la nova fàbrica prevista ocuparia part de l'antiga, una porció de la seva casa abadia, els horts adjacents i part del seu cementiri.³⁴

En més d'un lloc es va esdevenir que una capella del nou edifici parroquial que es construïa havia d'ocupar totalment o parcial la rectoria. Aquest fou el cas de Barberà de la Conca:³⁵ *«Item sàpia lo impressari que la capella del Sant Christo deurà fer-se a la part de la Rectoria y la sagristia a la part de mitg dia, encara que en la planta estiga com allí se demonstra»*.

LES ABADIES COM A ESPAI D'ÚS RELIGIÓS I SOCIAL

L'«abadia», «badia» i fins i tot «vicaria», tal com se la denominava en algunes parròquies de la província de Tarragona, tenia com a funció principal convertir-se en la primera residència del rector per tal que pogués exercir correctament les seves tasques. Aquest sacerdot també tindria altres obligacions assignades: havia de dur al dia i conservar els llibres sacramentals i, en determinades parts de la casa, guardar els productes agrícoles procedents dels delmes i primícies.³⁶ L'ús de l'abadia com a arxiu era primordial, encara que, a vegades, els documents no es podien conservar a l'armari destinat per a aquesta finalitat i les caixes que conservaven aquesta documentació eren de familiars dels rectors, com succeïa a Llorac.³⁷ En un inventari de béns de Josep Oliver, redactat

34. AHN. Legajo 37.365-5, núm. 8.

35. PORTA BLANCH, Josep. *Arreplec de dades per a la història de Barberà*, Ajuntament de Barberà. Barberà de la Conca, 1984, p. 147.

36. Sobre l'estudi del delme a la Girona medieval és imprescindible citar el llibre d' ELVIS MALLORQUÍ, *El llibre verd del bisbe de Girona (1362-1371). El delme i l'estructura feudal de la diòcesi de Girona al segle XIV*, Diputació de Girona, Girona, 2011.

37. LLOBET PORTELLA, Josep Maria. «L'inventari de béns de Josep Oliver, rector eclesiàstic de Llorac, després de la seva mort (1759)» a *Recull*, Associació Cultural Baixa Segarra, Santa Coloma de Queralt, 2009, p. 32.

el 1759,³⁸ s'especificava que al cor de l'església de Llorac hi havia: civada, ordi, espelta i, a més, el nom de la partida de terra d'on procedia cada quantitat.³⁹ Les rectories actuaven a vegades com a centres de recaptació. L'arquebisbe va demanar a Ardenya, per a l'any 1795, el muntant corresponent a diversos impostos, recaptats a l'abadia, per destinar-los a la guerra d'aquell any, més coneguda com la *Guerra Gran*. Amb aquests antecedents, els rectors sabien perfectament que les seves cases eren espais privats destinats a un ús totalment social, més enllà de les seves atribucions habituals.

Al nucli costaner de Tamarit, vora Tarragona, l'alcalde i els regidors van anotar que sempre que haguessin de tractar els afers del Comú s'havien de reunir a la rectoria, i així ho feren el 14 de gener de 1753.⁴⁰

El 10 d'octubre de 1753, va visitar Tamarit l'arquebisbe Jaume Cortada i Bru per prendre possessió dels drets i jurisdicció de la mesa episcopal, acompanyat de diverses autoritats. La rectoria es va convertir en un lloc perfecte per a celebrar el dinar en honor de les autoritats convidades.⁴¹

Fins i tot algun rector en vista de l'arribada d'exèrcits i invasions faria servir la casa rectoral *in extremis* per batejar una criatura.⁴²

38. PUIGVERT, Joaquim Maria (ed. et al.) *Les Visites Pastorals. Dels orígens a l'època contemporània*, CCG Edicions, Girona, 2003, p. 103. Al cor de les esglésies, s'hi acostumava a guardar els productes procedents de les obreries de cada església i algunes parts dels temples podien semblar graners. A Pacs del Penedès (actualment pertanyent al bisbat de Sant Feliu de Llobregat) existia la «botiga de la iglesia parroquial» (Xavier Solà Colomer. «Les Visites Pastorals posttridentines: de la segona meitat del segle XVI a les darreries del segle XVIII», PUIGVERT, Joaquim Maria (ed. et al.) *Les Visites Pastorals. Dels orígens a l'època contemporània*, CCG Edicions, Girona, 2003, p. 103).

39. ROSER SABANÉS FERNÁNDEZ. *Els concilis ilderdenses de la província eclesiàstica tarraconense a l'Edat Mitjana (546-1460)*, Fundació Noguera. Barcelona, 2009, p. 270-271. Segons aquesta autora, a l'hora de lliurar aquests càrrecs es podien fer algunes trampes per tal de no lliurar la quantitat deguda o, fins i tot, els portadors de les collites als graners de les esglésies ho feien en diverses vegades. Era una manera de lliurar menys pes del pactat. Per a entendre la importància que tenia el pagament dels delmes i primícies, ja a la meitat del segle XII cal situar-se a la *Carta Dotationis Ecclesiae Ilerdensis* del 1149 en la qual Ramon Berenguer IV reconeixia a l'Església lleidatana el dret dels delmes i les primícies.

40. AHAT. Caja 22, núm. 98. Llibre de les memòries de Tamarit 1600-1879.

41. Ibidem.

42. MARISTANY, Carles. «El «dietari» del rector de Pradell i altres cinc estudis (s. XVI-XVIII)», p. 61. El hecho ocurrió el 19 de noviembre de 1810.

L'il·lustre viatger Francisco de Zamora fou acollit a les cases dels rectors durant els recorreguts per Catalunya.⁴³

Quan hom enterrava algun parroquià, segons el costum, es donava com a caritat al rector o rectors que assistien a l'acte 14 sous més un dinar a casa del difunt o a la rectoria.⁴⁴ Quan es va construir la nova església parroquial de Valls, situada quasi al mateix lloc que l'anterior, es va traslladar la plata i ornaments del temple a la casa d'un ric del poble. En aquesta ocasió, doncs, el rector va anar a viure a una casa particular i l'ajuntament li pagà la manutenció.⁴⁵

Aquell contacte amb la societat i els seus problemes feia, però, vulnerables aquests edificis. No és estrany que algunes de les cases rectorals estiguessin al llarg del segle XVIII mig derruïdes arran de la guerra de 1640. La residència del rector de l'agregat del Codony, que depenia del municipi de la Secuita, havia sofert desperfectes conjuntament amb l'església, que no es van arribar a reparar.⁴⁶ Va ser el mateix poble qui va decidir aplicar-se un vintè per pagar la casa rectoral i pagar algunes reparacions que també necessitava l'església afectada pels mateixos fets. Els problemes aparegueren quan els habitants del nucli de la Secuita van veure que havien de contribuir per aixecar la casa rectoral del Codony. El rector administrava els sagraments a les parròquies que limitaven amb el desaparegut nucli del Codony i que el 1666 eren la Secuita, la Pobla, Perafort o Puigdelfí. Després d'un llarg procés es va dictaminar que a la parròquia de la Secuita no existia cap capella abans de 1279. Finalment es va resoldre que els habitants de la Secuita pagarien al rector Pau Pagès les catorze quarteres de blat des del dia de la presa de possessió d'aquella parròquia.

Els habitants de la Canonja i Masricart van començar una forta discussió a l'hora de decidir qui havia de pagar la construcció de la nova abadia del rector que atenia les dues parròquies. Abans, però, el rector Miquel Roig justificava, cap al 1579, un canvi de residència de

43. PUIGVERT i SOLÀ, Joaquim M. «Los párrocos y las redes de sociabilidad parroquial en el mundo rural de la Cataluña moderna: historiografía e historia», dins *Obradoiro de Historia Moderna*, Santiago de Compostela, 2013, núm. 22, p. 196.

44. MARISTANY, Carles. «El «dietari» del rector de Pradell i altres cinc estudis (s. XVI-XVIII)», p. 76.

45. PUIGJANER, Francesc. *Historia de la Villa de Valls desde su fundación hasta nuestros días*, Imp. F. Pellisser, Valls 1881, p. 162.

46. AHAT. *La Secuita*, núm. 7, 27A,

Masricart a la Canonja, perquè no trobava la seva casa prou suficient, bona, segura i resistent en cas que els pirates que arribaven a la costa atacessin la població.⁴⁷ La Santa Rota dictaminà el 1768 que la Canonja i Masricart quedaven unides sota la jurisdicció d'un mateix rector.⁴⁸

PROCESSOS JUDICIALS CONTRA LA CONSTRUCCIÓ DE LES ABADIES

Aquest assumpte afectava la bona disposició que mostraven els rectors a contribuir a les obres de les esglésies i això originava discussions i polèmiques.⁴⁹ De situacions que havia de resoldre l'arquebisbe, n'hi havia força. Així, a l'arquebisbe Armanyà li tocà de fer front, a partir de la seva arribada a Tarragona el 1785, a algunes peticions de pobles que aspiraven a separar-se de la seva església principal i demanaven delmes i primícies per mantenir-se.⁵⁰ L'augment demogràfic originava una atenció espiritual més intensa per part dels seus rectors, perquè havien d'anar a diverses parròquies quasi a l'hora.

47. FUENTES GASÓ, Manuel Maria. *El Castell, Vila i Terme del Catllar*. Apèndix Documental, Ajuntament del Catllar, 1989, p. 33.

48. RUIZ ELIAS, Albert. *Notes històriques. Parròquia de Castellbisbal*, edita Parroquial de Sant Vicenç de Castellbisbal, Barcelona, 1998, p. 68.

En altres diòcesis existia un privilegi que permetia que les persones que morien a la rectoria, com va ocórrer a Vilamajor (Vilagrassa, Barcelona), es poguessin enterrar vora la capella de Santa Llúcia i prop de la trona de l'església local.

49. VIVES, José. *Concilios Visigóticos e hispano-romanos*, Consejo Superior de Investigaciones Científicas, Madrid, 1963, p. 502. L'obligació d'invertir en la recuperació de les parròquies ensorrades pel pas del temps ja es determinava pels bisbes al Concili de Toledo XVI (693). Es demanava als bisbes que les tèrcies de les rendes de les esglésies rurals: «que los cánones antiguos atribuyeron a los obispos, si estos creían que tenían que reclamarlas se dedicarían a las iglesias derruidas. Si los prelados renunciaban a dicha entrada económica, la reparación de las basílicas correría a cargo de los encargados del culto de esos edificios, bajo la vigilancia y cuidado de su obispo. Esta determinación, sin duda alguna, se usaría para buscar a quién le correspondería el derecho de pagar o no la recuperación de los edificios que presentaban problemas en sus estructuras».

50. TORT MITJANS, Francesc. *Biografía histórica de Francisco Armanyà Font. Obispo de Lugo. Arzobispo de Tarragona*, Barcelona, 1967, p. 360-362. Segons Francesc Tort, en aquells moments l'arxidiòcesi disposava de: «113 parroquias presididas en su mayoría por párrocos propios y otras por "vicarios perpetuos", cuidan del "pasto espiritual" de la Diócesis». Vegeu p. 270.

El rector de Vilabella va lluitar contra els regidors del poble perquè li construïssin o li deixessin la seva abadia en un estat acceptable per a viure. El 9 de juliol de 1699, Anton Pons va presentar una queixa contra els administradors Andreu Vidal, Lluís Aguader i Francesc Sanahuja argumentant que era el deure dels feligresos construir una abadia i pagar les seves obres tal com es feia a tota l'arxidiòcesi. Els regidors es van negar a la proposta del rector. El religiós deia que els fonaments de la casa eren pobres i es trobaven en mal estat i això feia perillar la paret mestra.

Els acusats li van recordar que els seus antecessors ja havien fet obres a la casa rectoral en qüestió. Per exemple, el rector Antoni Montserrat, successor del rector Felip Traguany, va fer construir un forn per fer pa i una habitació. I el rector que demanava ajuda econòmica havia fet construir de la seva pròpia butxaca una paret mestra exterior i un magatzem per a col·locar el gra i va fer reparar una finestra a l'habitació on dormia.⁵¹

Els regidors de la universitat de Vilabella van buscar totes les solucions respectant les lleis vigents. El llarg expedient, ple de detalls, precisava que a la vila d'Alcover, un cop cercats altres referents, i en altres moltes poblacions de l'arxidiòcesi des de feia vint, trenta o quaranta anys els rectors feien practicar les obres i reparacions de les abadies a càrrec dels ajuntaments. Al rector se li va dir que si queia la rectoria, no en seria culpable la Casa del Comú i que si no estava d'acord a quedar-se allí pel seu mal estat, ell mateix s'hauria de buscar un nou habitatge sense implicar-hi econòmicament la Casa del Comú. El llarg procés format preveia que el rector rebés els rèdits corresponents als aniversaris i les misses, equivalents a unes 500 lliures barceloneses, i que ell havia de pagar les obres. Els discursos d'ambdues parts tenien un rerefons econòmic més que notable.

Les queixes dels rectors relacionades amb aspectes arquitectònics eren molt freqüents. Per exemple, si la data de la clau de l'abadia de Perafort indica l'any 1777, el 1794 el vicari ja denunciava que la casa que habitava tenia en mal estat la fusta del terra i de la teulada i que s'estaven separant les parets mestres.⁵² En canvi, a les Borges el rec-

51. AHAT. C/ 18, núm. 111, 1699.

52. PERE BUSQUETS, Joan. *Miscel·lània de Perafort i Puigdel·lí*, Ajuntament de Perafort, 2008, p. 23-24.

tor tenia una casa com a habitació del curat, la qual es trobava:⁵³ «al corriente, habitable y en ella gasta lo necesario para su conservación».

Gràcies als relats d'alguns autors del segle XIX es pot saber com a Passanant es volia ampliar i embellir la casa rectoral annexa al nou temple que s'estava construint. La descripció de S. Mercadal deia que, tot i les nombroses reparacions que s'hi havien fet, el seu estat no era bo.⁵⁴

Les Visites Pastorals també tenien un paper semblant. A la visita feta el 15 d'octubre de 1776, s'hi recordava que en un termini de dos mesos la rectoria d'Albarca fos revisada per un mestre de cases.⁵⁵

ABADIES D'ÚS TEMPORAL

També eren necessàries les abadies construïdes amb caràcter temporal. A Puigpelat, s'hi va canviar el cementiri annex a l'església per un altre fora de l'església, el qual fou beneït el 2 de febrer de 1785. El 24 de desembre del mateix any es beneïa l'abadia, aixecada sobre l'antic cementiri per a celebrar la missa fins que l'església nova no fos acabada. Aquest nou monument es va construir sobre l'antic edifici i per guanyar espai es va suprimir l'antic cementiri.⁵⁶

El setembre de 1774, el rector Joan Ferrusola va demanar que li fessin una casa nova per a instal·lar-s'hi un cop acabada l'església parroquial. L'ajuntament no va poder acceptar la seva petició per manca de recursos econòmics. Els regidors li oferiren una casa petita situada al costat de l'actual abadia, que era la casa que ocupava el campaner. Les obres, però, les havia de pagar ell.⁵⁷

53. AHAT. Llibre Obra de les Borges, núm. 29. Es pot recuperar a :«*Estado en que se halla actualmente la Parroquia y Feligresia de Nuestra Señora de la Assumpta de la Villa de las Borjas del Campo, Arzobispado de Tarragona y Partido de Tarragona formado por Don Joseph Bonet, Cura Párroco de ella, de orden del Ilustrísimo Sr. Don. Romualdo de Mon y Velarde. Arzobispado de esta Diocesi en este año de 1804*».

54. MERCADAL, Sebastià. *Apuntes históricos de la devoción a la santísima virgen de Passanant: seguidos de una novena para fomentarla*. Imp. Marian, Lleida, 1884, p. 42.

55. AHAT. Visites Pastorals, Albarca, Caixa 8, 3. Fol. 254v.

56. VIRGILI COLET, Antoni. *Salomó*, Cossetània Edicions, Valls, 1988, s/p.

57. CORTIELLA i ÒDENA, Francesc. *Història de Constantí*, Sindicat Agrícola de Constant. Constantí, 1981, p. 134.

Si a les Borges del Camp es va determinar que es construís una nova església parroquial i una nova abadia adossada, caldria mentrestant pagar el lloguer d'un edifici que funcionés com a tal. Al final de 1779, s'havien pagat 52 lliures pel lloguer d'un monument substituït mentre s'acabava l'església.⁵⁸

Cada poble adoptava les solucions que li eren més favorables a l'hora de situar el rector en un bon lloc. A Vinyols, el 1780, van instal·lar el rector en una habitació:⁵⁹ *«Por lo que he pagado a Pablo Oriol, maestro albañil, por la recomposición de una casa de Juan Vidal, difunto, por la abitación del Párroco por carecer de Abadía este pueblo hasta en que se acabe de fabricar la Nueva, y no tener Primicia esta iglesia y Párroco...»*.

Si la casa rectoral estava unida directament amb l'església, podia compartir també, si n'hi havia, els mateixos mals estructurals que afectaven tots dos edificis. A Tamarit, els mestres de cases enviats per part de la Casa del Comú per avaluar-hi l'estat de l'església i de l'abadia detallaven que els carreus de la paret que els unia mostraven un excés de sal que els havia perjudicat massa. A l'interior de la casa rectoral, la volta de la cuina amenaçava ruïna. La sal havia fet malbé la calç de les reformes fetes al llarg de diversos anys i a més feia inútils noves reparacions, perquè el salobre era summament perjudicial per a tot el conjunt de la casa. El 16 de febrer de 1760, els mestres Esteve Cros i Rafael Morera dictaminaren que calia aixecar una nova església i la casa del rector.⁶⁰

Un document del 2 de febrer de 1787, que enumerava les reparacions imprescindibles per a tapar algunes crivelles i l'estat defectuós de la teulada i parets de l'església, exposa que ambdós edificis estaven units, com s'ha pogut entendre. Tant era així que, segons aquell document, des de la paret de l'abadia entrava l'aigua dins del presbiteri de l'església.⁶¹

Al prestigiós arquitecte Josep Prat (Barcelona c. 1728-Cádiz 1788), li va tocar revisar les obres de l'abadia de Sarra, llavors unida

58. AHAT. Llibre Obra de les Borges, núm. 29.

59. AAV (Arxiu Ajuntament Vinyols), Cuentas del lugar de Vinyols y Archs. Corregimiento de Tarragona y del año de 1773, s/f.

60. AHAT. Caja 22, núm. 98. Llibre de memòries de Tamarit 1600-1879, s/f.

61. AHAT. Capsa 3, núm. 37B. Correspondència de la Secuita s. XVIII, 1707-1790, s/f.

a l'església parroquial, que s'executaven amb la deguda correcció. El tècnic va precisar que les obres eren correctes per a l'alçada del pis de l'abadia, però aconsellava variar-ne la traça perquè la casa fos perfectament habitable.⁶²

COMUNICACIÓ ENTRE ABADIES, ESGLÉSIES I CAMPANARS

Gràcies a l'escrit de benedicció de la nova església de la Canonja se sap que el rector va decidir unir l'abadia amb la nova església amb una porta al campanar, perquè així no hauria de sortir directament al carrer:⁶³ *«En 1757 fou benehida la nova Iglésia existent de la Canonja, y ab molta pompa y solemnitat s-i trasladà lo Santíssim Sagrament. La Yglésia Vella era al replà y plaseta en frente del portal y paret de la Yglésia nova. Fins als primers anys del sigle actual lo Rector per anar a la Yglésia nova tenia de surtir al carrer y lo R. Rector Sangrà feu obrir la gran y forta paret del campanar que s-i treballà 8 dias y per allí sens surtir al carrer se pot introduir fàcilment a la Iglésia».*

La unió entre església i casa rectoral es va portar a terme en esglésies com la de Santa Maria de Passanant (amb una porta lateral situada al costat de l'Evangeli, al costat de les escales annexes al cambril de l'edifici). A Vallmoll, l'església i la casa rectoral s'uneixen per una porta sota el cor, al costat, també de l'Evangeli.⁶⁴

Una de les clàusules que figuraven al contracte de construcció de la nova església parroquial de Nalec, firmat el 1792, tenia en compte que el mestre Ramon Bonet hauria d'executar una escala de pedra picada des de la paret de l'abadia fins a la casa de Magí Torrelles.⁶⁵ El nou edifici s'enclavaria just per damunt de l'antiga església.

El rector de l'església parroquial de Vespella de Gaià, Ignasi

62. AHAT. MN 1765, 2 de maig de 1765, fol. 216r-v.

63. AHAT. La Canonja. Papers parroquia s. XVIII. Núm. 9 C.

64. SOLÀ COLOMER, Xavier, amb *La reforma catòlica a la muntanya catalana. Els bisbats de Girona i Vic (1587-1800)*, Associació d'Història Rural de les Comarques Gironines, Centre d'Història Rural de la Universitat de Girona i Documenta Universitaria, Barcelona, 2008, p. 69-123, ha aportat una exhaustiva anàlisi de la relació de les Visites Pastorals amb els seus corresponents mandats vinculats amb els aspectes artístics de les seves esglésies per a la província de Girona.

65. GRAU, Josep Maria i GRAU i PUIG, Roser. *Nalec i la nova església parroquial (s. XVIII)*. Diputació de Lleida, Tarragona, 1992, p. 118.

Bosch, va demanar permís per a construir una capella en aquella església per col·locar-hi una imatge de Nostra Senyora de la Candelera. A més, es volia obrir una porta petita per a entrar des de l'abadia a l'església suprimint el passadís que en aquells moments existia al mig de l'església, segons afirmava el rector. Argumentava el mossèn que el passadís era indecent i ocupava massa espai de l'església, la qual era «angustiada». Aquella era la millor solució per a entrar des de l'església a l'abadia.⁶⁶

Per a la construcció de les noves abadies, l'arquebisbe Copons va atorgar llicència al poble de Poboleda per a aprofitar les restes de l'abadia antiga. L'hort d'aquest edifici s'acabaria convertint en l'espai del nou temple parroquial projecten conjuntament amb l'abadia.

A Mont-ral, la casa del rector es trobava just entre l'església i el cementiri i un petit hort tancat. La rectoria va ser incendiada el 1936, cosa que va propiciar el seu posterior deteriorament (avui en dia és arruïnada).⁶⁷

En altres pobles, hi calia reparar parcialment les seves abadies. Així, els mestres de cases Pau Voltes, de la Riera, i Pau Voltas, del Catllar, oncle i nebot respectivament, van contractar el 15 de maig de 1702 la reforma de la paret davantera de l'abadia d'aquell lloc. Pel seu treball, van percebre 92 lliures i les va pagar Tomàs Pellicer, rector d'aquell poble.⁶⁸ A Rocallaura, el 1731, el mestre de Montblanc, Pere Aguadé i Baptista Montané,⁶⁹ mestre fuster, supervisaren el conjunt d'obres que necessitava la casa rectoral, que tenia un paller. El 28 de juliol de 1735, el mestre de cases d'Alcover, Bonaventura Bertomeu, va treballar a les obres de l'abadia del Vilosell.⁷⁰

OBRES DE NOVA PLANTA: ESGLÉSIA I RECTORIES CONSTRUÏDES ALHORA

Si bé l'església parroquial de Vinyols es va construir posteriorment als primers plànols de 1767, els regidors havien pensat aixecar

66. AHAT. Vespellà de Gaià. Doc. 29A, fol. 19r.

67. LÓPEZ, Diego i PEREA, Eugeni. *Guia de Mont-ral*. Diputació de Tarragona, Tarragona, 2011, p. 159.

68. FUENTES, *Op cit*, 1999, vol. II, p. 443.

69. AHAT. Caja 3, núm. 23AA. *Memorial de las obras necessàries per a fer la rectoria*, s/f.

70. AHAT. Vallclara. Vària.

l'església i l'abadia al mateix moment. Per a això van parlar amb dos mestres, el genovès Francesco Maria Massa (de 48 anys) i Francisco Fortuny, de 35 anys, de la mateixa localitat, perquè fessin un pressupost de les obres. Els regidors els van ensenyar un plànol dibuixat per a l'ocasió, prescindint del nom de l'autor; el pressupost final era de 24.000 lliures catalanes. L'abadia es trobava en estat de ruïna total.⁷¹

Francesc Perera es queixava de l'estat de la seva casa rectoral:⁷² *«hallándose la casa de la retoría actualmente amenazan de ruina por muchas partes, como los albañiles lo testifican (...) y no pudiendo el sobredicho rector por sí sólo repararla por estar sumamente pechado con la pensión de cien y veinte libras anuales»*.

Per a resoldre aquest problema, el rector va demanar permís a l'arquebisbe de Tarragona per a cedir en establiment un tros de terra. La subhasta d'aquell nou cultiu implicava que qui l'acceptés plantaria vinya i olivers i pagaria a la rectoria el delme, la primícia dels fruits i un cens anual de 3 sous per cada jornal. En cas de vendre-la, li pagaria 2 sous per lliura (un 10 %) amb «firma de fatiga» amb 30 dies d'empara més els altres drets dominicals usuals. Sembla que, segons una descripció del 1805, el seu habitatge es trobava en bones condicions. Aquestes reformes s'havien de fer en un edifici datat el 1610.

LLEGATS ESPECIALS PER A LES OBRES DE LES ABADIES

Al poble de la Nou de Gaià, el 12 de març de 1784, el vicari Jacint Rafí va aconseguir viure a la rectoria després de «diferentes enredos y disturbios», encara que es va quedar amb cinquanta lliures per la fundació de quatre misses, diners que volia dedicar a les urgències que encara existien a l'abadia.⁷³ El rector va invertir els seus guanys a casa seva. Com que encara li feien falta nous ingressos, va demanar ajuda a l'arquebisbat, el qual li va respondre que fes una relació de tot allò que li faltava per assignar-li una quantitat o una altra.

71. AHN. Legajo 22.603, fol. 35 i ss.

72. GRAU, Josep Maria, i GRAU I PUIG, *Nalec i la nova església parroquial s. XVIII*, p. 83.

73. AHAT. Caja 2, núm. 7. Súplica del vicari per les obres de l'abadia (1784-1785).

Rectors com Montserrat Bertran foren uns excel·lents relators del que els va tocar viure. Mossèn Montserrat va deixar unes notes molt curioses destinades a «los que vindran» en els llibres de registres sacramentals.⁷⁴ El rector, que tenia la residència al poble de Pradell de la Teixeta va comptar els passos existents des de la porta de la seva abadia fins a la porta de l'església de la Torre de Fontaubella, parròquia veïna de la qual ell també tenia cura. D'un lloc a altre hi havia uns 6 km que ell feia fins i tot quan havia nevat. Ell mateix va construir una capella a la derruïda església de Pradell de la Teixeta amb la intenció d'obrir una sepultura per a ell i la seva família.⁷⁵

Al cor de les muntanyes de Prades, a Capafons, el rector Joan Abelló deixava a la seva neboda una quantitat per si es casava:⁷⁶ *«A Marieta Besora de Capafons, nebodeta mia, li deixo 25 lliures acàs de collocatió de matrimoni més li deixo un hort que jo tinch en la horta de Capafons conprat no de béns de la rectoria sinó de béns industrials»*. Tampoc es va oblidar de cedir una part de les seves lliures per a obres destinades a l'abadia o per a l'església:⁷⁷ *«(...) Item deixo a mon senyor lo Archabisbe de Tarragona tot son dret. Més deixo deu lliures a la Iglesia de Capafons, o, a la badia allà ahont y aurà més nesesitat de obres vuy sien enpleades y vull se donen en mans del que tindrà la cura de Ànimes comensades dites obres, més deixo...»*.

Per contra, alguns deutes pendents dels religiosos no s'oblidaven amb facilitat. Al rector de Vilanova de Prades se li va treure una part de la casa per a destinar-la a la construcció de l'església. Un cop es va enllestir se li va recordar que encara no havia contribuït amb les lliures promeses per destinar-les a ornaments del temple.⁷⁸

El rector Pere Musté va prendre possessió de l'abadia de l'Argentera (que llavors tenia 16 cases i 57 combregants) i Duesaigües (amb 22 cases i 84 combregants) i es va trobar amb una futura residència petita i indecent per a viure-hi.⁷⁹ Com que encara quedaven

74. MARISTANY, Carles, «El «dietari» del rector de Pradell i altres cinc estudis (s. XVI-XVIII)», p. 17.

75. Ibidem.

76. AHAT. Vilanova de Prades. Testaments s. XVII, 19a, s/f.

77. Ibidem.

78. AHAT. Vilanova de Prades. Caixa 5, núm. 32, s/f, s/d.

79. AHAT. L'Argentera, 1701. Allí va trobar un cofre gran sense clau i trencat, una caixa sense clau i vella, dues taules (una de vella i una de pi), un banc amb

obres per a fer a l'immoble va demanar que les millores que ell hi fes passessin al seu hereu. Una de les maneres de justificar el que va trobar al seu nou domicili fou redactar un inventari dels béns existents.

EL VALOR DOCUMENTAL DE LES ABADIES

Els rectors deixaven constància del que gastaven o destinaven a les seves residències ja fos en un llibre o en fulls d'anotacions. El rector de Riudoms i altres com ell anotaren la seva inversió en mestres de cases, operaris, calç i altres materials imprescindibles per a les obres. Els sacerdots següents que tingueren cura dels feligresos de Poboleda van heretar els uns dels altres el costum d'enregistrar les obres que havien fet a les seves cases mentre hi residiren. A més a més el vicari que va començar el quadern va afirmar que tot el que hi registraria seria veritat: *«Llibre de notas necessàries al Reverent Párroco de Poboleda las que he adquirit ab bastant treball jo Reverent Josep Rius Prebera y Vicari Perpetuo de Poboleda; pues a mon ingrés entrí sens poder adquirir altres notícias que las que-m donavan equivocadas uns y altres, envilint en asó als entecesors, párrocos y argüint-los de () lo contenen pues és est manual, las següents notícias 1784»*.

El rector Antoni Armengol, vicari perpetu del lloc, va anotar el que havia gastat per a obres de la casa parroquial i al seu hort des de que ell la va ocupar el 9 de juny de 1806. Al document, hi va deixar constància dels noms dels seus antecessors que també havien destinat diners seus a millorar la casa. Així ho relatava: *«en los gastos baix notats van compresas 52 lliures que quedaren a mon antecessor lo Reverent Joseph Rius, resultants de una pessa de terra, que vengué a Agustí Simó de esta y me las entregá son marmessor lo Reverent Jaume Felipe; com també 59 lliures, 15 sous que pagà Martí Rius de Altafulla, hereu de dit antecessor, per obras necessarias de dita casa parroquial»*. A continuació, el religiós va deixar clar que la resta de

respatller, uns hostiers que eren de la rectoria, llibres de l'escrivania i papers corresponents. Musté diu que tota la resta que era movable ho havia portat ell i volia que fos per al seu hereu. En els anys següents el rector continuaria els obres de l'abadia com en deixen constància les notes que va escriure.

quantitats havien sortit de la seva butxaca. La despesa més elevada es devia als jornals i materials següents: «*Per 12 quarteras de guix, 100 teulas, 200 rajolas, jornals de Anton Comella, mestre de cases, y son germà coix que emplearen en blanquejar casa, mudar la porta de la escala y del estable, compondre los traspols, y fer lo terraple del hort, com també a Francisco Salvado, fuster, per compondre las portas del carrer, la de la escala y asiento de la necessaria, he pagat 28 lliures, 15 sous, 8 diners*». El seu successor en el càrrec, Antoni Rovira, tornà a modificar l'edifici per habitar-lo perquè durant la Guerra del Francès hi van calar foc i el van destruir. I aquesta manera de recordar el que es destinava a l'abadia es va repetir els anys 1815, 1824, 1827 i 1833 sense deixar de citar els noms i cognoms dels mestres de cases i les quantitats que es van despendre en la millora de l'habitatge.

CONCLUSIONS

Un dels debats més interessants es centra en qui havia de pagar les obres de les abadies i com la Casa del Comú i els rectors esquivaven, si podien, aquesta obligació, o una part derivava aquest problema a la part contrària. Com s'ha pogut veure, les disputes dels eclesiàstics que arribaven a la seva nova destinació i trobaven els seus futurs habitatges en mal estat eren molt freqüents a tots els racons de les comarques tarragonines. S'han vist opinions que buscaven en la documentació antiga l'obligació que tenia el poble de pagar o d'ajudar a corregir els desperfectes d'aquests edificis. Altres opinions validaven el fet que durant segles el poble (o pobles, seguint exemples concrets) havia pagat les obres de les abadies. I alguns rectors es negaven a pagar ells les noves restauracions que calia fer a les estances que els seus antecessors en el càrrec havien deixat en mal estat. A d'altres, en canvi, no els importava dur a terme noves millores a l'espai que havien d'ocupar.

Una abadia no era tan sols una casa per a residir i atendre els fidels. La seva situació al costat de l'església tenia quelcom de sagrat tal com ho exemplificaven les «sagreres o celleres» medievals. La seva ubicació no era la d'una casa més del poble al qual havia de servir. Els rectors també se sentien desplaçats o aïllats a l'hora d'atendre la població per accidents geogràfics, per temporals de neu

o crescudes de rius i rieres, cosa que els obligava a demanar la construcció de noves cases per a residir-hi d'una manera definitiva.⁸⁰

El pas de moltes parròquies que deixaven de ser nutuals a perpètuas fou clau perquè es construïssin abadies en bones condicions en pobles que no disposaven d'un allotjament apte perquè hi visqués de manera permanent un rector. Aquesta modificació va esdevenir imprescindible per a reconduir l'estat que presentaven algunes abadies i projectar-ne d'altres de noves al costat de les esglésies parroquials, també de nova planta.

L'edifici de les rectories havia de quedar, quasi per força, darrere del nou temple parroquial. La inversió que s'havia de fer a l'habitatge quedava supeditada al temps que durava l'obra i als diners que quedaven després d'invertir-los en la fàbrica local. Tot i així, el segle daurat de la construcció de les esglésies barroques tardanes també va empènyer la iniciativa de cara a les abadies, ja fos partint d'una consolidació força completa de la casa rectoral que es tenia o bé millorant l'habitatge que aquest prevere tenia a cada poble.

La construcció d'aquests edificis no era un fet limitat a l'expansiva època del barroc. De residències per als rectors, se'n van construir tant al segle XIX com al XX. Així, el 1877 es demanava un pressupost per a reformar l'abadia de la Secuita i començar-hi obres;⁸¹ el 1924 s'estrenà una nova rectoria per al municipi de la Riba.⁸² Un any després es començava la rectoria del municipi del Milà.

BIBLIOGRAFIA

BARRIO GOZALO, Maximiliano. *El clero en la España moderna*. CajaSur. Obra Social y Cultural, Córdoba, 2010.

BIGORRA et al. «L'església de sant Nicolau de la Riba. Història i Art en el llarg camí fins al segon centenari», dins *Miscel·lània Ribetana*, núm. 4, la Riba, 1993.

BLANCH I TORREBADELL, Joan Carles. «La Vicaria de la Riera», dins *Riera dia a dia*, núm. 29, La Riera, 2005.

80. SERRA, Anna Isabel. «Documents i històries que falsejaven la realitat. Descripcions i discursos, reals o no per construir esglésies al segle XVIII», dins *Pedralbes*, VI Congrés d'Història Moderna de Catalunya, Barcelona, 2008, p. 779-791.

81. AHAT. Capsa 3, 19B. Pressupost de les obres de la rectoria.

82. AHAT. Capsa 5, núm. 20. Memòria de la Casa rectoral, 1924.

BORROMEIO, Carlo. *Instrucciones de la fábrica y del ajuar eclesiásticos*, Universidad Nacional Autónoma de México, México, 1985.

CORTIELLA i ÒDENA, Francesc. *Història de Constantí*, Sindicat Agrícola de Constantí, Constantí, 1981.

FOLLAIN, Antoine. «L'Argent des Villages. Comptabilités paroissiales et communales. Fiscalité Locale du XIIIe au XVIIIe siècle», dins *Actes du colloque d'Angers* (30-31 octobre 1998), Association d'Histoire des Sociétés Rurales, Rennes, 2003.

FUENTES i GASÓ, Manuel Maria. «De la memòria de Sant Fructuós al triomf de Santa Tecla. L'església de Tarragona del segle III al XVIII», dins *AADD. Pallium*; Diputació de Tarragona, Tarragona 1992.

FUENTES i GASÓ, Manuel Maria. *El Castell, Vila i Terme del Catllar*. Apèndix Documental, Ajuntament del Catllar, 1989.

GARCIA EGEA, María Teresa. *La visita pastoral a la diòcesi de Tortosa del Bisbe Paholac 1314*, Servei de Publicacions, Diputació de Castelló, Castelló de la Plana, 1993.

GRAU, Josep Maria i GRAU i PUIG, Roser. *Nalec i la nova església parroquial (s. XVIII)*. Diputació de Lleida, Tarragona, 1992.

GUAL VILÀ, Valentí. «Notes al voltant de l'església parroquial de Biure», dins *La Segarra*, Santa Coloma de Queralt, 1992, núm. 156, 1994.

GUAL VILÀ, Valentí, «Drets del rector d'Aguiló el 1799», dins *La Segarra*, núm. 173, 1994.

LLOBET i PORTELLA, Josep Maria. «L'inventari de béns de Josep Oliver, rector eclesiàstic de Llorac, després de la seva mort (1759)», dins *Recull*, Associació Cultural Baixa Segarra, Santa Coloma de Queralt, 2009.

LÓPEZ, Diego i PEREA, Eugeni, *Guia de Mont-ral*, Diputació de Tarragona, Tarragona, 2011.

MALLORQUÍ, Elvís, *El llibre verd del bisbe de Girona (1362-1371). El delme i l'estructura feudal de la diòcesi de Girona al segle XIV*, Diputació de Girona, Girona, 2011.

MARISTANY, Carles. «El «dietari» del rector de Pradell i altres cinc estudis (s. XVI-XVIII)», dins *Associació d'Estudis Reusencs*, Reus, 2001.

MARTÍ i BONET, Josep Maria. *La parròquia. Història, evolució i vida*, Facultat de Teologia de Catalunya, Barcelona, 2007.

MERCADAL, Sebastián. *Apuntes históricos de la devoción a la santísima virgen de Passanant: seguidos de una novena para fomentarla*, Imp. Marian, Lleida, 1884.

MONJAS i MANSO, Lluís. *La reforma eclesiàstica i religiosa de la província eclesiàstica tarraconense al llarg de la baixa Edat Mitjana a través dels qüestionaris de Visita Pastoral*, Fundació Noguera, Barcelona, 2008.

MONJAS MANSO, Lluís. «Les visites pastorals: de l'època medieval a la vigília del Concili de Trento», dins Joaquim Maria Puigvert (ed. et al), *Les Visites Pastorals. Dels orígens medievals a l'època contemporània*, CCG Edicions, Girona 2003.

PERE i BUSQUETS, Joan. *Miscel·lània de Perafort i Puigdelví*, Ajuntament de Perafort, 2008.

PEREA, Eugeni, «La reforma en directe: visites canòniques del segle XVIII», dins PUIGVERT, Joaquim Maria (ed. et al.) *Les Visites Pastorals. Dels orígens a l'època contemporània*, CCG Edicions, Girona, 2003.

PEREA, Eugeni. *Església i societat a l'Arxidiòcesi de Tarragona durant el segle XVIII. Un estudi a través de les Visites Pastorals*, Diputació de Tarragona, Tarragona, 2000.

PORTA BLANCH, Josep. *Arreplec de dades per a la història de Barberà*, Ajuntament de Barberà, Barberà de la Conca, 1984.

PUIGJANER, Francesc. *Historia de la Villa de Valls desde su fundación hasta nuestros días*, Imp. F. Pellisser, Valls 1881.

PUIGVERT I SOLÀ, Joaquim M. «Los párrocos y las redes de sociabilidad parroquial en el mundo rural de la Cataluña moderna: historiografía e historia», dins *Obradoiro de Historia Moderna*, Santiago de Compostela, 2013.

ROS, M. *Historia de las rentas de la iglesia de España desde su fundación hasta el siglo presente*, Imprenta de la Viuda de Ibarra, Madrid 1793.

RUIZ i ELIAS, Albert. *Notes històriques. Parròquia de Castellbisbal*, edita Parroquial de Sant Vicenç de Castellbisbal, Barcelona, 1998.

SABANÉS FERNÁNDEZ, Roser. *Els concilis ilerdenses de la província eclesiàstica tarraconense a l'Edat Mitjana (546-1460)*, Fundació Noguera. Barcelona, 2009.

SERRA I MASDEU, Anna Isabel. «La construcció d'abadies i esglésies parroquials tarragonines a finals del segle XVIII: nexes econòmics, arquitectònics i socials», dins *Butlletí de la Reial Acadèmia de Belles Arts de Sant Jordi*, Barcelona, núm. XVII-XVIII, 2013.

Xavier SOLÀ COLOMER. «Les Visites Pastorals posttridentines: de la segona meitat del segle XVI a les darreries del segle XVII», dins PUIGVERT, Joaquim Maria (ed. et al.) *Les Visites Pastorals. Dels orígens a l'època contemporània*, CCG Edicions, Girona, 2003, p. 103).

Xavier SOLÀ I COLOMER. *La reforma catòlica a la muntanya catalana. Els bisbats de Girona i Vic (1587-1800)*, Associació d'Història Rural de les Comarques Gironines, Centre d'Història Rural de la Universitat de Girona i Documenta Universitaria, Barcelona, 2008.

TORT I MITJANS, Francesc. *Biografia històrica de Francisco Armanyà Font. Obispo de Lugo. Arzobispo de Tarragona*, Barcelona, 1967.

VIRGILI I COLET, Antoni. Salomó, Cossetània Edicions, Valls, 1988.

VIVES, José. *Concilios Visigóticos e hispano-romanos*, Consejo Superior de Investigaciones Científicas, Madrid, 1963.